

A határ mint gazdasági probléma. A Pozsonyi I. Takarékbank helyzete az első bécsi döntés után

Pozsony legrégebbi pénzügyintézetének, az 1842-ben német kereskedőpolgárok és magyar birtokosok által alapított Pozsonyi Takarékpénztárnak, mely a második világháború időszakában Bratislavai I. Takarékbank néven működött, az igazgatósa és tisztikara 1941. október 28-án ünnepi ülést tartott.¹ A vezetőség és a részvényesek a nyugdíjaztatásukat kérő, illetve a 40 és 25 évnyi szolgálati idejüket lemorzsoló tisztviselők búcsúztatása végett gyűltek össze. Az ülésen Esterházy János, az intézet új és egyben utolsó elnöke tartott ünnepi beszédet. Elnöki tisztjéből kifolyólag nemcsak az ünnepeltekéről, hanem a pénzügyintézet – legalábbis a bank által követendő, illetve a múltban követett – úgymond nemzettámogató és erkölcsközpontú üzletfilozófiájáról is szólt: „Úgy érzem, hogy ma kevésbé a búcsúnak fájdalmas érzését helyezük az első helyre, mint inkább ünnepi érzéseinknek adjunk helyet. Nekünk, magyaroknak a mostani időkben ritkán van alkalmunk ünnepelni. Nem is olyan megszokott ünneplésre gondolok. Egy magyar intézmény kibontakozásának képe és a magyar munka napszamosainak példája lebeg előttem, amidőn öröm és ünneplő érzés tölti el lelkemet. A magyarság határozott nagy értéknyereségét látom abban, hogy ezt a nagy hírű, kiváló régi intézetet most a magyar tőke, a magyar vagyon és a magyar vállalkozási kedv alkotó munkájába, és a magyar érdekek szolgálatába beleilleszthetjük. Ez az intézet mindenkor a nemes pozsonyi tradícióknak volt letéteményese. Ezek a tradíciók nemcsak a kötelességeknek a végső erőig való pontos és lelkiismeretes teljesítését írják elő, hanem ezek a tradíciók erkölcsi kötelességnek ismerik a hálát is. Annál inkább kell hálát érezni most (...) barátaink

---

¹ A pénzügyintézet 1920–1931 között Pozsonyi I. Takarékbank néven működött, 1931-ben a cégnevet szlovákosítani kellett (Bratislavai I. Takarékbank). A szövegben a magyar megnevezést használom. A bank történetének monografikus feldolgozása még nem született meg. A történetével foglalkozó régebbi feldolgozásokra lásd Jónás János: *Visszapillantás a Pozsonyi Első Takarékpénztár ötven évi működésére 1842–1891. években. A takarékpénztár kiadása*, Pozsony 1892. Az intézmény alapításának századik évfordulójára kiadott emlékkönyv: *A 100 éves Bratislavai I. Takarékbank R.T. azelőtt Pozsonyi I. Takarékpénztár, 1842–1942*. Pozsony 1942. A bank városi hitelpolitikájával külön tanulmányban foglalkoztam: Gaucsík István: *A Pozsonyi I. Takarékbank hitelpolitikája és a városok (1919–1929)*, *Limes*, 2004, 4. sz. 59–82.

iránt, mert szolgálatuk java része nem békés, csendes, nyugodt évekre esik, hanem olyan időkre, amelyekben viharok rázták meg az államok alapjait is, sőt államokat a viharok el is söpörtek, azonban a mi intézetünk állta a viharokat, soha egy pillanatra meg nem rendült, ha voltak is nehézségei, leküzdötte azokat. (...) Bizom benne, hogy így lesz a jövőben is és ezzel a bizalommal váltok kézszerítést a távozókkal és jubilánsokkal. De nem búcsúzom egyiktől sem, mert hinni akarom, hogy sok évtizedes együttes munka a baráti összetartásban fog folytatódni az itteni magyarság legújabb nagyon fontos bástyája a Pozsonyi I. Takarékbank érdekében és javában.”²

Ennyi az idézet. De tényleg így volt? A bankvezéreknek volt okuk az ünnepségre? A bank 1938 után nemzetszolgálati jellegű feladatokat is felvállalt? Kisebbségi magyar tőkeközpontként működött a Tiso-féle szlovák államban? És miért éppen 1941-ben került az intézet élére Esterházy? Az elnöki beszéd lényeges elemét képezi az önálló üzleti stratégiákat megvalósító hitelintézet képe is. Ez az üzenet a valóságot tükrözte vissza? Vagy a pénzügyintézet egészen más pozíciókkal és pénzügyi szolgáltatói funkciókkal rendelkezett az első bécsi döntés után újraformálódó szlovák bankrendszerben? A továbbiakban ezekre a kérdésekre keresem a válaszokat.

Mielőtt a pozsonyi intézet 1938 utáni helyzetének bemutatására rátérnék, először röviden vázolnám a két világháború közötti csehszlovák bankrendszer legfontosabb jellemzőit. Kitérnék a magyar ügyviteli nyelvet használó intézetekre is, és ezután az új gazdasági tereket kialakító első bécsi döntés okozta bank- és pénzügyi változásokat szemléltetném, elsősorban a szlovákiai kontextust vizsgálva.

Magyar ügyviteli nyelvű pénzügyintézetek Csehszlovákiában³

1919 után a csehországi és szlovákiai hitelszervezeti rendszerben nagy horderejű változások történtek. A monarchia munkamegosztási rendszerének szétesésével és felbomlásának súlyos következményeivel a bankszférában is számolni kellett, emellett a gazdasági válság hatásait sem lehetett kivédeni. Belföldön a cseh és szlovák nemzetállam-építés szolgálatában álló többségi

---

² Archív Národnej banky Slovenska (továbbiakban ANbS), Bratislavská I. sporivá banka (továbbiakban BIsb), Kniha zápisníc, inv. č. 15, Jegyzőkönyv Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1939–1945, 1941. október 28. jegyzőkönyvhöz csatolt irat.

³ A szlovákiai bankrendszer és a magyar ügyviteli nyelvű intézetek helyzetének összefoglalására lásd Gaucsík István: *A jog erejével. A szlovákiai magyarság gazdasági önszerveződése 1918–1938. Dokumentumok.* Pozsony, Kalligram 2008. 47–62. A korszakkal foglalkozó szlovák pénzügy-, illetve banktörténeti szintézisre Horváth, Štefan–Valach, Ján: *Peňažníctvo na Slovensku 1918–1945.* Bratislava, Alfa, Vydavateľstvo technickej a ekonomickej literatúry, 1978.

gazdasági nacionalizmus politikai, nemzetiségi és szociális feszültségeket gerjesztett, illetve nyílt támadást intézett a magyar és német gazdasági pozíciók ellen. A pénzügyi és bankpolitika, valamint a banktörvények és a centralizáció a nemzetállam megalapozásának szolgálatában álltak. A szlovákiai bankrendszer racionalizálásában a bankkoncentrációnak volt kiemelkedő szerepe.

A magyar ügyviteli nyelvet (is) használó pénzügyintézetek az államilag és politikailag támogatott szlovák bankokkal szemben és a cseh intézetek mind erőteljesebb expanziója miatt elveszítették pozícióikat és fiókhálózatuk is visszaszorult. Földrajzi környezetük kedvezőtlen volt: a perifériális déli határvidéken a nagyobb kereskedelmi központoktól távolabb helyezkedtek el, és a lakosság elszegényedése következtében korlátozott tőkefelhalmozást valósíthattak meg. A csehszlovák bankrendszeren belül a magyar pénzügyintézetek több ok, például a versenyképtelen kisbank-típus öröklődése, az agrárháttér, a beszűkült helyi piacok miatt is elhanyagolható pénzügyi súllyal rendelkeztek. A legjelentősebb magyar bankok közé a Pozsonyi I. Takarékbank, a Dunabank és a Bars Megyei Népbank tartozott. Ezek az intézetek a válságba került vidéki magyar kisbankokat szanálták, amellyel a szlovákiai bankrendszer konszolidációját és koncentrációját segítették elő. A Pozsonyi I. Takarékbank a nem szlovák intézetekkel szemben megnyilvánuló kedvezőtlen pénzügyi politika ellenére érdekkörébe vont néhány vidéki magyar intézetet - a Komáromi I. Hitelintézetet, az Első Vágssellyei Takarékbankot, a Lévai I. Bankot, a Rimaszombati Takarékbankot, a Tornaljai Hitelintézetet -, és affiliálta őket.

Az első bécsi döntés következtében kialakult új gazdaságföldrajzi térben, Szlovákiában, illetve a Magyarországhoz került területeken vizsgáljuk meg a bankszektorokat.

Pénzügyintézetek a „visszatért” területeken

A Magyarországhoz csatolt területeken található pénzügyintézetek 1918 után immár másodszor ismét egy új szervezeti változással szembesültek, és egy központosító gazdaságpolitikai folyamat tárgyaivá váltak. A kormányzat az 1938 novemberétől 1939 közepéig terjedő időszakban reintegráló célzatú valuta-, illetve pénzügypolitikai lépések sorozatát valósította meg (pénzreform, a fizetési forgalom szabályozása, a hitelnújtás korlátozása, a kereskedelmi és hiteljog bevezetése stb.). A Magyar Nemzeti Bank és a Pénzügyintézeti Központ végezte a bankfelügyeletet és biztosították a pénzügyi konszolidáció technikai-adminisztratív hátterét.

Magyarországhoz 1938-ban 15 korábban szlovákiai magyar pénzügyintézet került, melyek közül 7 nem volt önálló, ezek affiliált intézetek voltak. Ezek a pénzügyintézetek fiókhálózatuk szinte teljes átszervezésére kényszerültek. Ezen kisintézetek közül a Pozsonyi I. Takarékbank érdekeltségi körében, immár a

határ túloldalán, 5-öt találhatunk. 1939-től két folyamatot mutathatunk ki ezeken a területeken: egyrészt a szlovák fiókok átvételére és felszámolására került sor, ugyanakkor elhúzódó szlovák–magyar tárgyalások és érdekharcok folytak a tőkeátvételek és az elszámolások tárgyában, másrészt a budapesti nagybankok, főleg a Magyar Általános Hitelbank, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank és a Magyar Leszámítoló és Pénzváltó Bank építették ki fiókhálózataikat, illetve ipari és mezőgazdasági érdekeltségeket szereztek. Az említett kisbankok tőkéje számottevően nem növelte a magyar bankrendszer intézeteinek összes tőkéjét, csak 3%-os növekedést regisztrálhatunk, és a takarékbetétek is csak 4,5%-kal növekedtek.⁴

A szlovák gazdaság a harmadik birodalom patronátusa alatt

A szlovák bankrendszer 1939. március 14. után egy más minőségű és érdekelttségű nemzetgazdasági keretben jelent meg. Az 1938–1939-es politikai események a bankügyben is vízválasztók voltak: az első csehszlovák köztársaság alatt kiépült bankstruktúra elemeire bomlott és a német tőkebefolyás, melyet az 1939. március 23. német-szlovák egyezmény tett nyilvánvalóvá, meghatározó lett. Szlovákia nemcsak politikai, hanem gazdasági szempontból is Németország szatellitje, bábállamként annak kiszolgáltatottjává vált.⁵

---

⁴ A felvidéki területek gazdasági betagozódására Demeter Gábor–Radics Zsolt: A Dél-Felvidék gazdasági reintegrációjának gazdasági és társadalomföldrajzi vonatkozásai. *Limes*, 2007, 2. szám, 65–82. A Magyarországhoz csatolt régiók gazdaságával és a földreformmal több munkájában foglalkozott Tilkovszky Lóránt: A csehszlovák földreform magyar revíziója az első bécsi döntéssel átszatolt területen (1938–1945). *Agrártörténeti Szemle*, 1964, 1–2. szám, 114–142. Uő.: Az első bécsi döntés gazdasági és szociális következményei a Magyarországhoz átszatolt területeken. *Történelmi Szemle*, 1964, 1. szám, 87–111. Uő.: *Južné Slovensko v rokoch 1938–1945*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1972. A magyarországi bankrendszerre Tomka Béla: *A magyarországi pénzügyintézetek rövid története*. Budapest, Gondolat, 1996. 101–102. A pénzügyintézeteknek a határváltozás által előidézett problémáira Gaucsik István: Bankstratégiák a dél-felvidéki területeken, *Limes*, 2007, 2. sz. 83–97.

⁵ Lipták, Lubomír: *Ovládnutie slovenského priemyslu nemeckým kapitálom 1939–1945*. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1960; Tönsmeier, Tatjana: *Das dritte Reich und Slowakei 1939–1945. Politischer Alltag zwischen Kooperation und Eigensinn*. Paderborn, Ferdinand Schöningh Verlag, 2003; Hoensch, Jörg Konrad: Základné črty rišskonemeckej politiky voči Slovensku pred „Salzburgom“ (marec 1939–júl 1940). In *Historik v čase a priestore*. Bratislava, Veda, 2000. 225–252. A Tisó-féle Szlovákia történetének legújabb feldolgozására Lacko, Martin: *Slovenská republika 1939–1945*. Bratislava, Perfekt-ÚPN, 2008. Szlovákia geopolitikai helyzetére lásd Mičiniak, Pavel: Geopolitické postavenie Slovenska v rokoch 1939–1941. *Politické vedy*, 2003, 6. sz. 7–30. A szlovák gazdaságnak, mint peremgazdaságnak Magyarországra való ráutaltságát hangsúlyozta Jócsik Lajos, aki Szlovákia egyoldalú

A megkisebbedett szlovákiai területeken⁶ lezajló szerkezeti változások során, melyekben az állami központosító hatások erőteljesen érvényesültek, a kereskedelmi bankok tekintetében a kisebb tőkeerejű intézetek megszűnését és a pártpolitikai támogatásban részesülő nagybankok (Sedliacka banka, Tatra banka) súlyának növekedését tapasztalhatjuk.

A szlovákiai pénzreformra 1939 márciusában került sor, létrejött az önálló jegybank, illetve további specializált pénzügyi szervezeteket hoztak létre.⁷ A háborús konjunktúra átmenetileg gazdaságélénkítő hatású volt. Az állami gazdaságfejlesztő programok mellett kiemelt szerepet kapott az arizálás, tehát a szlovákiai zsidóság vagyonának a kisajátítása. A legnagyobb arizátor maga az állam lett és különböző formákban el is adta ezeket a vagyonokat. A szlovák állam kb. 1,1 milliárd korona értékben „gazdagodott”. Szabad teret kapott az ezekkel a javakkal való spekuláció. Az arizálás és az államilag irányított erőszakos nacionalizálás, korabeli mérsékelt közgazdász vélemények szerint jelentős gazdasági károkat okozott.

A Tiso-féle kormányzat nagy szerepet szánt a hitelszervezetnek és a kereskedelmi bankoknak, legfőképpen a szlovák befolyás elérése érdekében, a zsidó és cseh tőkeérdekeltségek visszaszorításában, felszámolásában. A kormányzati gazdaságpolitika pilléreivé ezeket a szlovák bankokat, illetve a bankkoncentráció folyamán kialakított új tőkeközpontokat kívánták megnyerni. A tőkeközpontokat a bankösszevonásokkal tervezték kialakítani. A szlovák bankrendszer átalakítását döntő mértékben a különböző hazai radikális lobbicsoportok és a német akarat határozta meg. Az újjászervezés koncepcióit politikai és ideológiai érdekek hatották át.⁸

Az 1939-től tervezett, és tőkeátvitel formájában 1941–1943 között megvalósuló koncentráció két központjának a Sedliacka bankát és a Tatra bankát választották. Mindkét bank átvette a kisebb belföldi intézeteket és azok fiókjait, alacsonyabb számban a külföldi (immár protektorátusi cseh) intézetek fiók-

---

német gazdasági orientációját károsnak tartotta. Jócsik Lajos: *A Közép-Dunamedence közgazdasága*. Magyar Élet, Budapest 1944. 371–404.

⁶ A déli területeken kívül 1939. március 15-én Kárpátalja megszállásával Magyarországhoz került a Szobránci járás és Takcsány. Dévény és Ligetfalu 1938-tól Németországhoz tartozott és a német katonai egységek 1939 márciusában a morva-szlovák határövezetben védelmi zónát alakítottak ki, melyben a fegyveripart felügyelték. A Pozsonyt és környékét érintő szlovák–német határvitára lásd Janas, Karol: *K problematike hraničných sporov s Nemeckou ríšou v rokoch 1938–1943 v Bratislave a okolí*. Bratislava, 2004, 16. sz. 121–128.

⁷ Az 1939-es pénzreformra lásd Kačkovičová, Mária: *Menové reformy v 20. storočí*. In *Ľudia, peniaze, banky. Zborník z konferencie 6–8. novembra 2002*. Bratislava, Národná banka Slovenska, 2003. 392.

⁸ Hallon, Ľudovít: *Expanzia slovenského finančného kapitálu v účastinných podnikoch v rokoch 1939–1944*. *Historický časopis*, 2000, 1. sz. 75–98.

jait. Három kisebb intézet (Ludová banka, Stredoslovenská banka, Myjavská banka) alacsonyabb részesedéshez jutott, és a politikailag megbízhatatlannak tartott Slovenská banka nem is vehetett ebben részt. A szlovák bankok tőkerészesedése elérte az 1225 milliárd koronát. A birodalmi német tőke is megszilárdította pozícióit, az Unionbank a Deutsche Bank, a Német Kereskedelmi és Hitelbank a Dresdner Bank érdekkörébe került. A koncentráció eredményeként 11 pénzügyintézet, köztük 6 szlovák, 3 német és 2 magyar maradt.⁹

A szlovák szakirodalom nem tartja az arizálás elsőrendű hasznélvezői között a kereskedelmi bankokat. Az eredeti elképzelések szerint a bankoknak az arizáló személyek hiteligényét kellett volna finanszírozniuk, ezt azonban azok elutasították. A zsidó tőkék közvetítése alól azonban már nem mentesülhettek: a bankokon keresztül kb. 350 millió korona zsidó betét és 1500 millió korona értékpapír jutott az állami pénzügyi intézményekbe. Az átutalások a kiadási költségeiket növelték és behajthatatlan adósságaik is növekedtek. A konjunkturális üzleteikből csupán maradványok maradtak.¹⁰

A pozsonyi dilemmái: tőkementés, konszolidáció, alárendelődés

A Szlovákiában maradt, több mint 67 ezer főnyi magyarság tús és ütőkártya szerepe ugyanazt jelentette: ez az új kényszerközösség a bel- és külpolitikai érdekek kiszolgáltatottjává és áldozatává vált. Az Esterházy vezette politikai elit számára, a magyarelles szlovák kisebbségpolitika támadásai közepette kevés hatékony eszköz maradt a kisebbségi kohézió megerősítésére, ezeket is inkább szimbolikusan tarthatjuk, melyekkel az azonosságtudat lokális szintjeit kívánták erősíteni.¹¹ Magyarország részéről, amely a müncheni döntés

⁹ Holec, Roman–Hallon, Ludovít: *Tatra banka v zrkadle dejín*. Bratislava, AEPRESS, 2007. 207–216. A koncentrációt négy tényező befolyásolta: 1. A szlovák bankok egymás közötti versenye az állami támogatás megszerzéséért, 2. Németország hatalmi befolyása, 3. A Cseh-morva protektorátusban zajló politikai és gazdasági változások, 4. A szlovák–magyar államközi tárgyalások eredményei. Ryník, Jozef: *Vply ministerstva financií na koncentraciu bánk na Slovensku v rokoch 1939–1945*. In *Ludia, peniaze, banky. Zborník z konferencie 6–8. novembra 2002*. Národná banka Slovenska, Bratislava 2003. 370. A cseh bankok fiókjainak felszámolására Ryník, Jozef: *Osudy českých bánk v koncentračnom procese na Slovensku v rokoch 1939–45*. <http://www.economy.sk/DNH/Rynik.htm>

¹⁰ Hallon, Ludovít: *Úloha komerčných bánk v arizácii na Slovensku 1939–1945*. *Historický časopis*, 2006, 4. sz. 591–606. Holec, Roman–Hallon, Ludovít: *Tatra banka...* i. m. 216.

¹¹ A szlovákiai magyarság helyzetére lásd Kovács G. László: *A szlovákiai magyarság a második világháború éveiben (1939–1945)*. In *Fejezetek a csehszlovákiai magyarság történetéből*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1993. 127–154. Az első bécsi döntés körülményeinek, előtörténetének, diplomácia- és politikatörténetének összefoglalására Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés*. Budapest, Osiris Kiadó, 2002. A kelet-szlovákiai magyar politikai tevékenységre Pekár, Martin: *Politické aktivi-*

után, az egykori kisantant országok felbomlása következtében (Romániát kivéve) 1941-re a térségben – egy homokra épülő – „középhatalom” bűvkörében élt, a szlovákiai magyarság gazdasági támogatása, a két világháború közötti helyzethez hasonlóan csupán illúzió maradt. Ilyen irányú politikát, legfőképpen a háborús időszakban, sem a külpolitikai koncepciók, sem az anyagi források nem tettek (tehettek) lehetővé. A magyar gazdaság 1941-re, hasonlóan a térség többi országához, a német gazdaság kiszolgálójává vált.¹²

A két szomszéd ország közötti hatalmi-politikai erőpróbák, a kisebbségi kérdés megoldatlanságából származó konfliktusok hátterében a birodalmi német nyomásgyakorlások eredőjeként jelentek meg a szlovák bankrendszerben az ún. nemzeti népcsoportok, tehát a szlovákiai németek és magyarok pénzintézetei. Ezeket a kategóriákat a korabeli nemzetpolitikai gyakorlatok és érdekek hívták életre, de nem felejtethjük el, hogy alapjában véve gazdasági szervezetek voltak. 1941-ben a szlovák-magyar gazdasági egyezmény eredményeképpen két bankot a szlovákiai magyarság pénzintézetének nyilvánítottak (Pozsonyi I. Takarékbank, Szepesi Hitelbank). A szlovákiai németek intézetei birodalmi német nagybankok irányítása és ellenőrzése alatt álltak. A Pozsonyi I. Takarékbank helyzetét tehát az előzőekben vázolt összefüggésekben vizsgálhatjuk.

A pénzintézet vezetősége 1938 őszén-telén számos problémával szembesült. Először is a határváltozás során felmerülő pénzügyi problémákkal, főleg az affiliációik által benyújtott váltó-meghosszabbítások akadályaiival, a betételvonásokkal, illetve a betételhelyezések áttekintésének zavaraiival, kamatveszteségekkel és az értékpapír-üzlet bizonytalanságaival (egy időre elálltak a csehszlovák állampapírkötvények vásárlásától).¹³ A bank már 1938 szeptemberében a feszült és kiszámíthatatlan politikai helyzet miatt kedve-

---

ty maďarskej menšiny na Východnom Slovensku v rokoch 1939–1944 v zrkadle župnej agendy. In *Ročenka Katedry dejín humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity*, 2003, 128–141. Esterházy életrajzára Molnár Imre: *Esterházy János*. Duna-szerdahely, Nap Kiadó, 1997. Esterházy áttekintése a szlovák-magyar gazdasági kapcsolatokról és a magyarság gazdasági helyzetéről *A kisebbségi kérdés. Válogatott írások, beszédek, interjúk*. Budapest, Ister, 2000. 153, 168–170, 225–251. A szlovák-magyar tárgyalásokra Janek István: *Magyar-szlovák diplomáciai puhatolózások 1943-ban a két állam egymással szembeni szándékairól*. *Regio*, 2006, 3. sz. 97–115.

¹² Magyarország gazdasági helyzetére Kaposi Zoltán: *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó, 2002. 319. A szlovákiai magyarság gazdasági megszervezésének tervére 1939-ből lásd Magyar Országos Levéltár, K-69, 639. csomó, 5. dosszié, 4c, „E”-Csehszlovákia.

¹³ ANbS, BIsb, Kniha zápisníc, inv. č. 37, Végrehajtóbizottsági jegyzőkönyv 1936. június 26.–1939. szept. 15. 1938. október 10. jegyzőkönyv. Uo. Kniha zápisníc, inv. č. 14, Jegyzőkönyv a Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1932. I. 13.–1939. IV. 21-ig, 1938. november 11. jegyzőkönyv.

zötlen mérleget mutatott ki: csökkent a betétállománya és jelentős kamatveszteség lépett fel. Ebben a helyzetben más pénzügyintézetektől volt kénytelen kölcsönt felvenni. Az intézet áthelyezésének, az országnak a határtól távolabb lévő biztonságosabb részébe való átköltöztetésének a gondolata is felmerült. Az esetleges jövőbeli károk és iratvesztések elkerülése végett a legfontosabb dokumentumokat és az agendát egy másik pozsonyi épületben helyezték el, az ellenőrző osztályt úgyszintén. Az utóbbit november folyamán költöztették vissza a székházba.¹⁴

A bank vezetősége 1938 novemberétől tapogatódzó tárgyalásokat folytatott a Magyar Nemzeti Bankkal, a Pénzügyintézeti Központtal és a Pesti Hazai Első Takarékpénztárral, hogy első lépésben a lejárt visszleszámított váltókat rendezzék. A magyar területre került affiliált intézeteiknek a pesti pénzügyintézetnél kellett letétbe helyezniük a váltókat és külön számlán kellett elhelyezniük tartozásaikat. A szóban forgó intézetek, a pozsonyiak kezességével, hitelkérelmeikkel a pesti takarékpénztárhoz fordulhattak. Az érdekeltségeiket erről levélben értesítették, megszabták a pénzügyi tranzakciók feltételeit és biztosították őket, hogy az összeköttetéseket fenntartják és szorosabbra fűzik, a hitel-megállapodásokat meghosszabbítják, de konkrét terveikről később tájékoztatják őket.¹⁵

A második fontos problémahalmazt az új törvényi környezet ismeretének hiánya alkotta. Nem tudhatták, hogy az immár más állam területén, Komáromban, Vágsellyén, Léván, Rimaszombatban és Tornalján található intézeteikre milyen új pénzügyi rendelkezések vonatkoznak.¹⁶

A harmadik problémát a megnehezült kapcsolattartás alkotta: az instrukciók és személyes kapcsolatok gyakorlatilag több napra-hétre megszakadtak, ez a banküzem működését hátráltatta, hiszen a döntések mérlegelésénél az anyaintézet gyakran kikérte vagy meg is követelte a helyismerettel és háttér-információkkal rendelkező kisebb pénzügyintézetek képviselőinek jelenlétét Pozsonyban. A kapcsolattartáshoz, mint bizonytalansági tényezőhöz szorosan kapcsolódott az időtől való félelem, tehát, hogy ez az átmeneti állapot meddig állhat fenn. Joggal tartottak attól, hogy a kapcsolat meg-

---

¹⁴ ANbS, BIsb, Kniha zápisnic, inv. č. 14, Jegyzőkönyv a Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1932. I. 13.-1939. IV. 21-ig, 1938. szeptember 26. jegyzőkönyv.

¹⁵ Ezzel párhuzamosan prágai tárgyalásokat is folytattak, melyek részleteit forráshiány miatt nem ismerjük. Az elcsatolt területeken található követeléseiket és tartozásaikat a Csehszlovák Nemzeti Bank devizaosztályán jelentették be. ANbS, BIsb, Kniha zápisnic, inv. č. 37, Végrehajtóbizottsági jegyzőkönyv 1936. június 26.-1939. szept. 15. 1938. november 19. jegyzőkönyv.

¹⁶ Öt affiliált intézetről van szó: Komáromi I. Hitelintézet, Lévai I. Bank, Rimaszombati Bank, Első Vágsellyei Bank, Tornaljai Hitelintézet. Az Ipolysági Takarékbank és a Somorjai Hitelintézet megőrizte önállóságát, szerződéses viszonyban volt velük.

gyengülése következtében némelyik intézetnél, látva a pozsonyiak erőtlenségét, elszakadási, önállósulási tendenciák jelentkezhetnek. A pozsonyi bank megbízott két tisztségviselőjének, Mussoni Antalnak és Czabán Jánosnak 1938. november 29-i jelentése, mely összefoglalta a budapesti tárgyalások eredményeit, ezekre a veszélyekre fel is hívta a figyelmet. Az önállósulás igyekezete két banknál, a Rimaszombati Banknál és a Tornaljai Hitelintézetnél jelentkezett. A lévaiak és a komáromiak lojalitást mutattak. A pozsonyiak a rimaszombatiak „szeparatista” céljait a következőképpen jellemezték: „A Rimaszombati Banknál azonban vannak egyes momentumok, melyek arra mutatnak, hogy egyesek (...) azon a véleményen vannak, hogy a jelenlegi helyzetben az ottani piacon mint önálló intézet domináló állást fognak elfoglalni. Felvilágosítottuk őket, hogy az intézet anyagi helyzetét tekintve, tervüket nem tartjuk nagyon keresztülvihetőnek és figyelmeztettük őket arra is, hogy intézetünk a majoritást bírja és nem hajlandó őket mellékvágányra terelni. Benyomásunk ennél az intézetnél az, hogy kisebb falusi látókörű ambíciók számítás és komolyság nélkül elérkezettnek tekintik nagy szerepet játszani.”¹⁷ Ez a haragos véleményformálás mégis a helyzet súlyosságát jelezte. A pozsonyi intézet a renitenskedő gömörieket gyorsan kész tények elé állította: ha a részvényesek a hiteleket visszafizetik, akkor önállósulhatnak. Az elszakadási törekvéseket a részvénytöbbség biztosításával, személycserékkel és szigorú hitelszerződésekkel védték ki.

Az igazgatóság számára a magyar területen található érdekeltségek megemlézése létfontosságú volt. Kezdetben három lehetőség látszott reálisnak: 1. fióknyitás a magyar területen, 2. valamelyik majorizált intézet átalakítása, 3. egy új intézet alapítása, ha a szükséges jóváhagyást sikerül megszerezniük. Mivel a Pénzügyi Központ a fiókalapítást elutasította, később kiderült csupán rövid időre, mindjobban előtérbe került egy, ahogyan az akkori elnök Ludwig K. Vilmos fogalmazott, „önálló, teljesen a mi érdekeinket szolgáló intézet” gondolata.¹⁸ Ennek az új banknak a neve a Felvidéki I. Takarékpénztár lett volna, melyben a pozsonyi bank az affiliált intézeteit akarta egyesíteni. A pénzügyi intézet székhelyéül Galántát vagy Érsekújvárt szánták. A részvénytöbbséget természetesen a takarékbank birtokolta volna. Az új intézet ugyan megkapta a betétgyűjtési jogot, azonban tevékenységét mégsem kezdte meg.¹⁹

Bár az alapítás határidejét a Pénzügyi Központ állandóan meghosszabbította, a pozsonyiak ettől mégis elálltak és a komáromi hitelintéze-

¹⁷ ANbS, BIsb, Kniha zápisníc, inv. č. 37, Végrehajtóbizottsági jegyzőkönyv 1936. június 26.–1939. szept. 15. A jelentés az 1938. november 19. jegyzőkönyvhöz csatolva.

¹⁸ ANbS, BIsb, Kniha zápisníc, inv. č. 14, Jegyzőkönyv a Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1932. I. 13.–1939. IV. 21-ig, 1938. december 9. jegyzőkönyv.

¹⁹ ANbS, BIsb, Kniha zápisníc, inv. č. 38, Végrehajtóbizottsági jegyzőkönyv 1939. szept. 19.–[s. a.] 1939. szeptember 27. jegyzőkönyv.

tet részesítették előnyben. Ez a pénzüintézet vette át ugyan a magyar törvények szerint a többi affiliált intézet feletti „tulajdonjogot”, azonban képviselőiként keresztül a pozsonyiak irányítottak. A Komáromi I. Hitelintézet vette át a hitelnyújtásra vonatkozó szerződéseket, és az affiliációs kapcsolatban a pozsonyi bankot képviselte, de csak helyettesi minőségben. Az intézet működését szigorúan felügyelték: a komáromiaknak havi kimutatásokat kellett küldeniük Pozsonyba az üzlet alakulásáról, a hitelezésekről és folyamatos tájékoztatást kellett nyújtaniuk.²⁰

A pozsonyiak 1939 végére 1940 elejére az érdekeltségi hálózatukat lényegében konszolidálták, bár vannak arra utaló jelek, hogy a hitel-megállapodásoknál a tornaljaiak és a lévaiak is ellentétes álláspontot képviseltek, azonban a központ mindig érvényesítette az akaratát. A pénzüintézet vezetősége tehát a tőkegyűjtés új formáját hozta létre, és megszilárdította befolyását az affiliációiban.

1941 májusának végére egészen új helyzet állt elő: a politikai döntések felülírták a pénzüintézet gazdasági érdekeit. A szlovák-magyar gazdasági megegyezéskor döntés született a már említett „kirakatintézetek” kialakítására. Magyarországon a szlovák kisebbség neve alatt a Slovenská hospodárska banka jött létre, melynek patrónusa a Slovenská banka volt.²¹ A reciprocitás elvének megfelelően a magyar kisebbséget a Pozsonyi I. Takarékbank és a Szepesi Hitelbank képviselte.²² A pozsonyiak az államközi egyezménynek megfelelően Nyitrán fiókot állíthattak fel, a szepesiekkel pedig hitelkapcsolatot létesítettek. Ezek a döntések azonban már nem tartoztak a bank vezetőségének jogkörébe. A döntő változás, mellyel 1941 májusában a pozsonyi intézet elveszítette önállóságát, a felsőbb politikai utasításra a Magyar Általános Hitelbanknak való alárendelődése volt: a hitelbanktól függő intézetté vált. A részvényeket lényegében a Pénzüintézeti Központ vásárolta meg. A szlovákiai feltétel szerint azonban a részvénytulajdonosa csak bank lehetett, így vette át a hitelbank a részvényeket.²³

1941 áprilisától a hitelbank képviselőjének, gyakorlatilag a bank vezérigazgatójának, Farkas Lászlónak a döntései szabták meg az üzletkötéseket, hitel-

---

²⁰ ANbS, BIsb, Kniha zápisníc, inv. č. 15, Jegyzőkönyv Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1939–1945, 1939. november 9. jegyzőkönyv. ANbS, Komárňanská I. sporiteľňa, inv. č. 8, Igazgatósági és közgyűlési jegyzőkönyvek 1926-tól 1942-ig bezárólag, 1939. október 29. jegyzőkönyv. Az affiliációkkal rögzített megállapodásokra lásd ANbS, Komárňanská I. sporiteľňa, inv. č. 8, Igazgatósági és közgyűlési jegyzőkönyvek 1926-tól 1942-ig bezárólag, 1940. február 23. jegyzőkönyv.

²¹ ANbS, Slovenská hospodárska banka, 2. doboz, Výročné správy 1941–1943, 1941-es zárszámadás.

²² ANbS, Spišská úverová banka, Korešpondencia, Výročná správa za rok 1941.

²³ ANbS, BIsb, Kniha zápisníc, inv. č. 15, Jegyzőkönyv Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1939–1945, 1941. augusztus 16. jegyzőkönyv.

nyújtásokat és -engedélyezéseket, az alkalmazottak illetményeit és jutalmazásukat. Az 1941. május 30-i igazgatósági ülésen, melyen a tőkeemelésről döntöttek, Kállay Rudolf, a hitelbank ügyvezető igazgatója is részt vett.²⁴ Esterházy Jánost 1941 augusztusában választották a pénzügyintézet elnökének.²⁵

A magyar külkereskedelem szempontjából a Pozsonyi I. Takarékbank adminisztrációs-technikai jelentőséggel bírt. A pozsonyi bank a Magyar Általános Hitelbank megbízásából a két ország közötti árucserreforgalom pénzügyi műveleteiben, valamint a klíringgel kapcsolatos ügyletek lebonyolításában vett részt. A bevezetőben említett Esterházy-féle beszéd mélyszövevényében tehát ezek a történések húzódtak meg.²⁶

A szlovákiai magyarság számára a kisebbségpolitikai és szerényebb mértékben a gazdasági önszerveződés szempontjából a 17 fogyasztási és 12 hitelszövetkezet, valamint a Magyar Párt gazdasági, iparos-kereskedői szakosztálya mellett a Pozsonyi I. Takarékbank kapott fontos szerepet.²⁷

---

²⁴ ANbS, Kniha zápisnic, inv. č. 15, Jegyzőkönyv Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1939–1945, 1942. május 30. jegyzőkönyv.

²⁵ ANbS, Kniha zápisnic, inv. č. 15, Jegyzőkönyv Bratislavai I-ső Takarékbank R.T. igazgatósági üléseiről 1939–1945, 1941. augusztus 31. jegyzőkönyv. A 100 éves Bratislavai I. Takarékbank R. T. azelőtt Pozsonyi I. Takarékpénztár, 1842–1942. Pozsony 1942. 30–31.

²⁶ A tárgyalt problémakör, a szlovák és magyar politikai-gazdasági érdekérvényesítés, és általában a kérdéskomplexum nemzet-, illetve gazdaságpolitikai vonatkozásai további kutatásokat igényelnek.

²⁷ A szövetkezetekre lásd *Magyar Naptár az 1941. évre.* 72–76. A Magyar Pártra uo. 68–71. G. Kovács László, i. m. 137–141.

